

॥ तैत्तिरीय संहिता ॥

॥ पञ्चमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां सप्तमकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः ॥

गावो वा एतत्सत्रमासताशृङ्गाः सुतीः शृङ्गाणि नो जायन्ता इति कामेन तासां दश मासा निषण्णा आसन्नथ शृङ्गाण्यजायन्त ता उदतिष्ठन्नराथस्मेत्यथ यासां नाजायन्त ताः संवत्सरमाह्वोदतिष्ठन्नराथस्मेति यासां चाजायन्त यासां च न ता उभयीरुदतिष्ठन्नराथस्मेति गोसत्रं वै॥१॥

संवत्सरो य एवं विद्वांसः संवत्सरमुपयन्त्यध्रुवन्त्येव तस्मात्तूपरा वार्षिकौ मासौ पत्वा चरति सत्राभिजित् ह्यस्यै तस्मात्संवत्सरसदो यत्किं च गृहे क्रियते तदाप्तमवरुद्धमभिजितं क्रियते समुद्रं वा एते प्र प्लवन्ते ये संवत्सरमुपयन्ति यो वै समुद्रस्य पारं न पश्यति न वै स तत् उदति संवत्सरः॥२॥

वै समुद्रस्तस्यैतत्पारं यदतिरात्रौ य एवं विद्वांसः संवत्सरमुपयन्त्यनार्ता एवोदचं गच्छन्तीयं वै पूर्वोऽतिरात्रौ-

ऽसावुत्तरो मनः पूर्वो वागुत्तरः प्राणः पूर्वोऽपान उत्तरः
 प्ररोधं नम्पूर्वं उदयं नमुत्तरो ज्योतिष्ठोमो वैश्वानरोऽतिरात्रो
 भवति ज्योतिरेव पुरस्ताद्धते सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै
 चतुर्विंशः प्रायणीयो भवति चतुर्विंशतिरर्धमासाः ॥ ३ ॥

संवत्सरः प्रयन्त एव संवत्सरे प्रति तिष्ठन्ति तस्य त्रीणि
 च शतानि षष्टिश्च स्तोत्रीयास्तावतीः संवत्सरस्य रात्रय उभे
 एव संवत्सरस्य रूपे आप्नुवन्ति ते सः स्थित्या अरिष्ट्या
 उत्तरैरहोभिश्चरन्ति षड्हा भवन्ति षड्वा ऋतवः संवत्सर
 ऋतुष्वेव संवत्सरे प्रति तिष्ठन्ति गौश्चायुश्च मध्यतः स्तोमौ
 भवतः संवत्सरस्यैव तन्मिथुनम्मध्यतः ॥ ४ ॥

दधति प्रजननाय ज्योतिरभितो भवति विमोचनमेव
 तच्छन्दांस्येव तद्विमोकं यन्त्यथो उभयतो ज्योतिषैव
 षड्हेन सुवर्गं लोकं यन्ति ब्रह्मवादिनो वदन्त्यासन्ते केन
 यन्तीति देवयानेन पथेति ब्रूयाच्छन्दांसि वै देवयानः पन्था
 गायत्री त्रिष्टुब्जगती ज्योतिर्वै गायत्री गौस्त्रिष्टुगायुर्जगती
 यदेते स्तोमा भवन्ति देवयानेनैव ॥ ५ ॥

तत्पथा यन्ति समानं सामं भवति देवलोको

वै सामं देवलो॒कादे॒व न यन्त्य॒न्याअ॒न्या ऋ॒चो
भवन्ति॑ मनु॒ष्यलो॒को वा ऋ॒चो मनु॒ष्यलो॒कादे॒वान्यम॑न्यं
देवलो॒कम॑भ्या॒रोह॑न्तो यन्त्य॒भिव॑र्तो ब्र॒ह्मसा॒मम्भ॑वति
सुव॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॒भिवृ॑त्त्या अ॒भिजि॑द्भवति सुव॒र्गस्य॑
लो॒कस्या॒भिजि॑त्यै वि॒श्वजि॑द्भवति वि॒श्वस्य॑ जि॒त्यै मा॒सिमा॑सि
पृ॒ष्ठान्युप॑ यन्ति मा॒सिमा॑स्यति॒ग्राह्या॑ गृह्यन्ते मा॒सिमा॑स्ये॒व
वी॒र्यं॑ दधति मा॒सां प्र॑ति॒ष्ठित्या॑ उ॒परि॑ष्ठान्मा॒सां पृ॒ष्ठान्युप॑
यन्ति॒ तस्मा॑दु॒परि॑ष्ठा॒दोष॑धयः फ॒लं गृ॑ह्णन्ति॥६॥

गो॒स॒त्रं वा ए॒ति सं व॒त्सरो॑र्धमा॒सा मि॒थुन॑म॒ध्यतो॑ दे॒व्याने॑नै॒व वी॒र्य॑त्रयो॒दश च॥१॥[१]

गा॒वो वा ए॒तत्स॒त्रमा॑सताशृ॒ङ्गाः स॒तीः शृ॒ङ्गाणि॑
सि॒षा॑सन्ती॒स्तासां॑ द॒श मा॒सा नि॑षण्णा आस॒न्नथ॑
शृ॒ङ्गा॑ण्यजायन्त॒ ता अ॑ब्रुवन्नरा॒थ्समो॑त्ति॒ष्ठामा॑व तं
का॒मम॑रु॒थ्सम॑हि॒ येन॑ का॒मेन॑ न्य॒षदा॑मेति॒ तासा॑मु॒ त्वा
अ॑ब्रुवन्न॒र्धा वा या॑व॒तीर्वा॑सा॒महा ए॒वेमौ द्वा॑द॒शौ मा॒सौ
सं॒वत्स॒रः स॒म्पाद्यो॑त्ति॒ष्ठामे॑ति॒ तासा॑म्॥७॥

द्वा॒द॒शे मा॒सि शृ॒ङ्गाणि॑ प्राव॑र्तन्त श्र॒द्धया॑ वाश्र॒द्धया॑ वा ता
इ॒मा या॑स्तू॒परा॑ उ॒भय्यो॑ वाव ता आ॒र्ध्वव॑न् याश्च शृ॒ङ्गा॑ण्यस॒न्वन्

याश्चोर्जमवारुन्धतर्ध्नोति दशसु मासूत्तिष्ठन्नुध्नोति द्वादशसु य
 एवं वेद पदेन खलु वा एते यन्ति विन्दति खलु वै पदेन
 यन्तद्वा एतदृद्धमयनन्तस्मादेतद्गोसनि॥८॥

तिष्ठामेति तासान्तस्माद्दे च॥२॥ [२]

प्रथमे मासि पृष्ठान्युप यन्ति मध्यम उप यन्त्युत्तम
 उप यन्ति तदाहुर्या वै त्रिरेकस्याह उपसीदन्ति दहं
 वै सापराभ्यां दोहाभ्यां दुहेऽथ कुतः सा धौक्ष्यते यां
 द्वादश कृत्वं उपसीदन्तीति संवत्सरं सम्पाद्योत्तमे मासि
 सकृत्पृष्ठान्युपैयुस्तद्यजमाना यज्ञं पशूनव रुन्धते समुद्रं
 वै॥९॥

एतेऽनवारमपारम्प्र प्लवन्ते ये संवत्सरमुपयन्ति
 यद्वहद्रथन्तरे अन्वर्जयुर्यथा मध्ये समुद्रस्य प्लवमन्वर्जयुस्तादृत्
 दनुत्सर्गम्बृहद्रथन्तराभ्यामित्वा प्रतिष्ठां गच्छन्ति सर्वेभ्यो वै
 कामेभ्यः सन्धिर्दुहे तद्यजमानाः सर्वान्कामानव रुन्धते॥१०॥

समुद्रं वै चतुस्त्रिंशच्च॥३॥ [३]

समान्य ऋचो भवन्ति मनुष्यलोको वा ऋचो

मनुष्यलो॒कादे॒व न यन्त्य॒न्यद॒न्यथ्सा॒मं भवति दे॒वलो॒को
वै सा॒मं दे॒वलो॒कादे॒वान्यम॒न्यम्मनु॒ष्यलो॒कम्प्र॑त्यव॒रोह॑न्तो
यन्ति॒ जग॑ती॒मग्र॒ उप॑ यन्ति॒ जग॑तीं॒ वै छ॒न्दा॑सि
प्र॒त्यव॑रोह॒न्त्याग्र॑य॒णं ग्र॒हा बृ॒हत्पृ॑ष्ठानि॒ त्रय॑स्त्रि॒शः
स्तोमा॒स्तस्मा॒ज्याया॑सं॒ कनी॑यान्प्र॒त्यव॑रोहति॒ वैश्व॑कर्म॒णो
गृ॒ह्यते॒ विश्वा॑न्ये॒व तेन॒ कर्मा॑णि॒ यज॑माना॒ अव॑ रुन्धत
आदित्यः॥११॥

गृ॒ह्यत॒ इयं॒ वा अदि॑तिर॒स्यामे॒व प्रति॑ तिष्ठन्त्य॒न्यो॑न्यो
गृ॒ह्येते॒ मिथु॑न॒त्वाय॒ प्रजा॑त्या॒ अवान्तरं॑ वै द॒शरा॑त्रेण॒ प्रजा॑पतिः
प्र॒जा अ॑सृजत॒ यद॑शरा॒त्रो भव॑ति॒ प्रजा॑ ए॒व तद्यज॑मानाः
सृजन्त॒ एता॑ ह॒ वा उ॑दङ्कः॒ शौल्बा॑य॒नः स॒त्रस्य॑र्द्धिमुवाच॒
यद॑शरा॒त्रो यद॑शरा॒त्रो भव॑ति॒ स॒त्रस्य॑र्द्ध्या॒ अथो॒ यदे॒व
पूर्वे॒ष्वहः॑सु॒ विलो॑म॒ क्रिय॑ते॒ तस्यै॒वैषा॑ शान्तिः॥१२॥

आदित्यस्तस्यैव द्वे च॥४॥ [४]

यदि॒ सोमौ॒ सः सु॑तो॒ स्याता॑म्म॒हति॒ रात्रि॑यै
प्रा॒तरनु॒वाक॑मुपाकु॒र्यात्पूर्वो॒ वाच॑म्पूर्वो॒ दे॒वताः॒ पूर्व॑श्छ॒न्दा॑सि
वृ॒द्धे वृ॑ष॒ण्वतीं॒ प्रति॑पद॒ कुर्या॑त्प्रा॒तःस॒व॒नादे॒वैषा॑मिन्द्र॒

वृङ्क्तेऽथो खल्वाहुः सवनमुखेसवनमुखे कार्येति
 सवनमुखात्सवनमुखादेवैषामिन्द्रं वृङ्क्ते संवेशयोपवेशाय
 गायत्रियास्त्रिष्टुभो जगत्या अनुष्टुभः पङ्क्त्या अभिभूत्यै स्वाहा
 छन्दांसि वै संवेश उपवेशश्छन्दोभिरेवैषाम्॥१३॥

छन्दांसि वृङ्क्ते सजनीयः शस्यं विहव्यः
 शस्यमगस्त्यस्य कयाशुभीयः शस्यमेतावद्वा अस्ति
 यावदेतद्यावदेवास्ति तदैषां वृङ्क्ते यदि प्रातःसवने
 कलशो दीर्येत वैष्णवीषु शिपिविष्टवतीषु स्तुवीरन्
 यद्वै यज्ञस्यातिरिच्यते विष्णुं तच्छिपिविष्टमभ्यति रिच्यते
 तद्विष्णुः शिविपिष्टोऽतिरिक्त एवातिरिक्तं दधात्यथो
 अतिरिक्तेनैवातिरिक्तमाप्त्वाव रुन्धते यदि मध्यन्दिने दीर्येत
 वषट्कारनिधनः सामं कुर्युर्वषट्कारो वै यज्ञस्य प्रतिष्ठा
 प्रतिष्ठामेवैनद्रमयन्ति यदि तृतीयसवन एतदेव॥१४॥

छन्दोभिरेवैषामवैकान्रविः शतिश्च॥५॥

[५]

षडहैर्मासान्थ्सम्पाद्याहुरुत्सृजन्ति षडहैर्हि मासान्थ्सम्पश्यं
 मासान्थ्सम्पश्यन्त्यमावास्यया मासान्थ्सम्पाद्याहुरुत्सृजन्त्यमा
 हि मासान्थ्सम्पश्यन्ति पौर्णमास्या मासान्थ्सम्पाद्याहुरुत्सृजन्ति

पौर्णमास्या हि मासांश्चसम्पश्यन्ति यो वै पूर्ण आसिञ्चति
परा स सिञ्चति यः पूर्णादुदचति॥१५॥

प्राणमस्मिन्स दधाति यत्पौर्णमास्या मासांश्चसम्पाद्याहंरुश्च
संवत्सरायैव तत्प्राणं दधति तदनु सत्रिणः प्राणन्ति
यदहर्नोश्चसृजेयुर्यथा दतिरुपनद्धो विपतत्येव॥ संवत्सरो वि
पतेदार्तिमार्च्छेयुर्यत्पौर्णमास्या मासांश्चसम्पाद्याहंरुश्चसृजन्ति
संवत्सरायैव तदुदानं दधति तदनु सत्रिण उत॥१६॥

अनन्ति नार्तिमार्च्छन्ति पूर्णमासे वै देवानां
सुतो यत्पौर्णमास्या मासांश्चसम्पाद्याहंरुश्चसृजन्ति
देवानामेव तद्यज्ञेन यज्ञम्प्रत्यवरोहन्ति वि वा एतद्यज्ञं
छिन्दन्ति यत्षडहसंतत॥ सन्तमथाहंरुश्चसृजन्ति
प्राजापत्यम्पशुमालभन्ते प्रजापतिः सर्वा देवतां देवताभिरेव
यज्ञं सं तन्वन्ति यन्ति वा एते सवनाद्येऽहः॥१७॥

उत्सृजन्ति तुरीयं खलु वा एतत्सवनं यत्सांन्नाय्यं
यत्सांन्नाय्यम्भवति तेनैव सवनान्न यन्ति समुपहूय
भक्षयन्त्येतत्सोमपीथा ह्येतर्हि यथायतनं वा एतेषां
सवनभाजो देवता गच्छन्ति येऽहंरुश्चसृजन्त्यनुसवनं

पुरोडाशा॒न्निर्व॑पन्ति यथा॒यत॑नादे॒व स॑व॒नभा॒जो दे॒वता॒ अव॑
 रुन्ध॑ते ऽष्टा॒कपा॒लान्प्रा॑तःस॒व॒न एका॑दश॒कपा॒लान्मा॒ध्यन्दि॑ने
 स॒व॒ने द्वा॑दश॒कपा॒लां॒स्तृती॑यस॒व॒ने छन्दा॑ं॒स्येवा॒प्त्वाव॑
 रुन्ध॑ते वैश्व॒देवं च॒रुं तृती॑यस॒व॒ने निर्व॑पन्ति वैश्व॒देवं वै
 तृती॑यस॒व॒नन्ते॒नैव तृती॑यस॒व॒नान्न॑ य॒न्ति॥१८॥

उद॒च॒त्युद्ये॑ ऽह॒रा॒प्त्वा पञ्च॑दश च॥६॥ [६]

उ॒त्सृ॒ज्या (३) त्रो॒त्सृ॒ज्या (३) मि॒ति मी॒मां॒सन्ते
 ब्र॒ह्मवा॒दिन॒स्तद्वा॑हुरु॒त्सृ॒ज्यमे॒वेत्य॑मावा॒स्यायां च॑ पौर्ण॒मास्यां
 चो॒त्सृ॒ज्यमि॒त्याहु॑रे॒ते हि य॒ज्ञं वह॑त॒ इति॒ ते त्वाव॑
 नो॒त्सृ॒ज्ये इत्या॑हु॒र्ये अ॑वा॒न्तरं॑ य॒ज्ञम्भे॒जाते॑ इति॒ या प्र॑थ॒मा
 व्य॑ष्टका॒ तस्या॑मु॒त्सृ॒ज्यमि॒त्याहु॑रे॒ष वै मा॒सो वि॑श॒र इति॒
 नादि॑ष्टम्॥१९॥

उ॒त्सृ॒जेयु॑र्यदादि॑ष्टमु॒त्सृ॒जेयु॑र्या॒दृशे॑ पुनः॑ पर्या॒प्लावे॑ म॒ध्ये
 षड॒हस्य॑ स॒म्पद्ये॑त षड॒हैर्मा॑सा॒न्त्स॒म्पाद्य॑ यत्स॒प्तम॑मह॒-
 स्तस्मि॑न्नु॒त्सृ॒ज्येयु॑स्तद॒ग्नये॑ वसु॑मते॒ पुरो॑डाशं॒मष्टा॑क॒पालं॑
 निर्व॑पेयुरे॒न्द्रं द॒धीन्द्रा॑य म॒रुत्व॑ते॒ पुरो॑डाश॒मेका॑दश॒कपालं॑
 वैश्व॒देवं द्वा॑दश॒कपाल॑म॒ग्रेर्वै वसु॑मतः॒ प्रातः॑स॒वनं॑ यद॒ग्नये॑

वसुमते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपन्ति देवतामेव तद्भागिनीं कुर्वन्ति॥२०॥

सर्वनमष्टाभिरुप यन्ति यदैन्द्रं दधि भवतीन्द्रमेव तद्भागधेयान्न च्यावयन्तीन्द्रस्य वै मरुत्वतो माध्यंदिनं सर्वनं यदिन्द्राय मरुत्वते पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपन्ति देवतामेव तद्भागिनीं कुर्वन्ति सर्वनमेकादशभिरुप यन्ति विश्वेषां वै देवानामृभुमतां तृतीयसर्वनं यद्वैश्वदेवं द्वादशकपालं निर्वपन्ति देवता एव तद्भागिनीः कुर्वन्ति सर्वनं द्वादशभिः॥२१॥

उप यन्ति प्राजापत्यम्पशुमा लभन्ते यज्ञो वै प्रजापतिर्यज्ञस्याननुसर्गायाभिवर्त इतः षण्मासो ब्रह्मसामम्भवति ब्रह्म वा अभिवर्तो ब्रह्मणैव तत्सुवर्गं लोकमभिवर्तयन्तो यन्ति प्रतिकूलमिव हीतः सुवर्गो लोक इन्द्र क्रतुं न आ भर पिता पुत्रेभ्यो यथा। शिक्षा नो अस्मिन्पुरुहूत यामनि जीवा ज्योतिरशीमहीत्यमुत आयताः षण्मासो ब्रह्मसामम्भवत्ययं वै लोको ज्योतिः प्रजा ज्योतिरिममेव तल्लोकम्पश्यन्तोऽभिवदन्त आ

यन्ति॥२२॥

नादिष्टङ्कुर्वन्ति द्वादशभिरिति वि०श्रुतिश्च॥७॥ [७]

देवानां वा अन्तं जग्मुषामिन्द्रियं वीर्यमपाकामुत्तत्क्रोशेनाव
रुन्धत तत्क्रोशस्य क्रोशत्वं यत्क्रोशेन चात्वालस्यान्ते
स्तुवन्ति यज्ञस्यैवान्तं गत्वेन्द्रियं वीर्यमव रुन्धते
सुत्रस्यर्द्धाहवनीयस्यान्ते स्तुवन्त्यग्निमेवोपद्रष्टारं कृत्वर्द्धिमुप
यन्ति प्रजापतेर्हृदयेन हविर्धानेऽन्तः स्तुवन्ति प्रेमाणमेवास्य
गच्छन्ति श्लोकेन पुरस्तात्सदसः॥२३॥

स्तुवन्त्यनुश्लोकेन पश्चाद्यज्ञस्यैवान्तं गत्वा श्लोकभाजो
भवन्ति नवभिरध्वर्युरुद्रायति नव वै पुरुषे प्राणाः
प्राणानेव यजमानेषु दधाति सर्वा ऐन्द्रियो भवन्ति
प्राणेष्वेवेन्द्रियं दधत्यप्रतिहृताभिरुद्रायति तस्मात्पुरुषः
सर्वाण्यन्यानि शीर्ष्णोऽङ्गानि प्रत्यचति शिर एव न पञ्चदश
रथन्तरम्भवतीन्द्रियमेवाव रुन्धते सप्तदशम्॥२४॥

बृहदन्नाद्यस्यावरुद्धा अथो प्रैव तेन जायन्त
एकविंशम्भद्रं द्विपदासु प्रतिष्ठित्यै पत्नय उप गायन्ति

मिथुनत्वाय प्रजा॑त्यै प्रजा॑पतिः प्रजा॑ अ॑सृजत् सो-
ऽकामयता॑साम॒ह॒ राज्यं॑ परि॑यामिति॒ तासां॑ राज॒नेनै॒व
राज्यं॑ पर्यै॒त्तद्रा॑ज॒नस्य॑ राज॒नत्वं यद्रा॑ज॒नम्भव॑ति प्र॒जाना॑मे॒व
तद्यज॑माना राज्यं॑ परि॑ यन्ति पञ्चवि॒ंशम्भव॑ति
प्रजा॑पतेः॥ २५॥

आस्यै॑ पञ्चभि॒स्तिष्ठ॑न्तः स्तुवन्ति दे॒वलोक॑मे॒वाभि ज॑यन्ति
पञ्चभि॒रासी॑ना मनुष्यलोकमे॒वाभि ज॑यन्ति दश॒ सम्प॑द्यन्ते
दशा॑क्षरा वि॒राडन्नं॑ वि॒राजै॑वान्नाद्य॒मव॑ रुन्धते पञ्चधा वि॒निषद्य॑
स्तुवन्ति॒ पञ्च दि॒शो दि॒क्ष्वेव॑ प्रति॒ तिष्ठ॑न्त्येकै॒कया॑स्तु॒तया
स॒माय॑न्ति दिग्भ्य ए॒वान्नाद्य॑ सम्भ॑रन्ति॒ ताभि॑रु॒द्रातो॒द्गाय॑ति
दिग्भ्य ए॒वान्नाद्य॑म्॥ २६॥

स॒मृ॒त्य तेज॑ आ॒त्मन्द॑धते॒ तस्मा॑देकः प्रा॒णः
सर्वा॑ण्यङ्गा॒न्यव॑त्यथो॒ यथा॑ सु॒पर्ण उत्प॑तिष्य॒ञ्छिरं॑
उत्त॑मं कु॒रुत ए॒वमे॒व तद्यज॑मानाः प्र॒जाना॑मुत्त॒मा
भव॑न्त्यास॒न्दीमु॑द्गाता रो॒हति॑ सा॒म्राज्य॑मे॒व ग॑च्छन्ति
प्ले॒ङ्गं होता॑ नाक॑स्यै॒व पृ॒ष्ठं रो॑हन्ति कूर्चा॑व॒ध्वर्युर्ब्र॑ध्नस्यै॒व
वि॒ष्टपं॑ गच्छ॑न्त्ये॒ताव॑न्तो॒ वै दे॒वलोक॑ास्तेष्वे॒व यथा॑पूर्वं प्रति॒
तिष्ठ॑न्त्यथो आ॒क्रम॑णमे॒व तथ॑सेतुं यज॑मानाः कुर्व॑ते सु॒वर्ग॑स्य

लोकस्य समष्टौ॥२७॥

सदसः सप्तदशं प्रजापतेर्गायति दिग्भ्य एवान्नाद्यम्प्रत्येकादश च॥८॥—————[८]

अ॒र्क्येण॒ वै स॑हस्र॒शः प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृजत् ताभ्य॒
इला॑न्दे॒नेरां॒ लूता॑मवा॒रुन्ध॒ यद॒र्क्य॑म्भवति प्र॒जा ए॒व
तद्य॑ज॒मानाः सृ॑जन्त॒ इला॑न्द॒म्भव॑ति प्र॒जाभ्य॑ ए॒व सृ॑ष्टाभ्य॒
इरां॒ लूता॑मव॒ रुन्ध॑ते॒ तस्मा॒द्याः समा॑ः स॒त्रः समृ॑द्धं
क्षो॒धुका॑स्ताः॒ समां॑ प्र॒जा इष॑ः॒ ह्यासा॑मूर्ज॒माद॑दते॒ याः
समां॑ व्यृ॒द्धम॑क्षो॒धुका॑स्ताः॒ समां॑ प्र॒जाः॥२८॥

न ह्यासा॑मिष॒मूर्ज॑मा॒दद॑त॒ उत्क्रो॑दं कुर्वते॒ यथा॑
ब॒न्धान्मु॑मुचा॒ना उत्क्रो॑दं कुर्वत॒ एवमे॒व तद्य॑ज॒माना
देव॑ब॒न्धान्मु॑मुचा॒ना उत्क्रो॑दं कुर्वत॒ इष॑मूर्ज॒मात्म॑न्दधा॒ना
वा॒णः श॒तत॑न्तुर्भवति श॒तायुः पुरु॑षः श॒तेन्द्रि॑य॒ आयु॑ष्येवेन्द्रि॒ये
प्रति॑ तिष्ठन्त्या॒जिं धा॑वन्त्यन॒भिजि॑तस्या॒भिजि॑त्यै
दुन्दु॑भीन्स॒माघ्न॑न्ति॒ पर॒मा वा ए॒षा वा॒ग्या दु॑न्दु॒भौ
प॒रमा॑मे॒व॥२९॥

वाच॑मव॒ रुन्ध॑ते भू॒मिदु॑न्दु॒भिमा घ्न॑न्ति॒ यैवे॑मां वाक्प्रवि॑ष्टा
तामे॒वाव॑ रुन्ध॒तेऽथो॑ इ॒मामे॒व ज॑यन्ति॒ सर्वा॑ वाचो॑

वदन्ति॒ सर्वा॑सां वा॒चाम॑वरुद्धा आ॒र्द्रे च॑र्म॒न्याय॑च्छेते
इन्द्रि॒यस्या॑वरुद्धा॒ अन्यः॑ क्रोश॑ति प्रा॒न्यः श॑सति॒ य
आ॒क्रोश॑ति पु॒नात्ये॒वैना॒न्थ्स स यः प्र॒श॑सति॒ पू॒तेष्वे॒वान्नाद्यं॑
दधा॒त्यृषि॑कृतं च॥ ३० ॥

वा ए॒ते दे॒वकृ॑तं च॒ पूर्वे॑र्मा॒सैरव॑ रुन्धते॒ यद्भू॑तेच्छदा॑
सामा॑नि॒ भव॑न्त्यु॒भय॑स्यावरुद्धौ॒ यन्ति॒ वा ए॒ते मि॑थुनाद्ये
संव॑त्सरमु॒पय॑न्त्यन्तर्वे॒दि मि॑थुनौ सम्भ॑वत॒स्तेनै॒व मि॑थुनान्न
य॑न्ति॥ ३१ ॥

वृद्धमक्षोधुकास्ता॑ समा॑ प्र॒जाः प॑र॒मामे॒व च॑ त्रि॒शच्च॑॥ १॥ ————— [१]

चर्मा॑व॒ भिन्द॑न्ति पा॒प्मान॑मे॒वैषाम॑व॒ भिन्द॑न्ति मापं
रा॒थ्सी॒र्माति॑ व्या॒थ्सी॒रित्या॑ह॒ सम्प्र॑त्ये॒वैषा॑ पा॒प्मान॑मव॒
भिन्द॑न्त्युदकुम्भान॑धिनि॒धाय॑ दा॒स्यो मा॑र्जा॒लीयं॑ परि॒ नृत्य॑न्ति
प॒दो नि॑घ्नती॒रिद॑म्मधुं गाय॑न्त्यो॒ मधु॑ वै दे॒वाना॑ पर॒मम॑न्नाद्यं
पर॑ममे॒वान्नाद्य॑मव॒ रुन्ध॑ते प॒दो नि॑ घ्नन्ति मही॒यामे॒वैषु॑
दध॑ति॥ ३२ ॥

चर्मैकान्नपञ्चाशत्॥ 10 ॥ ————— [१०]

पृ॒थि॒व्यै स्वा॒हान्तरि॑क्षाय॒ स्वाहा॑ दि॒वे स्वाहा॑ सम्प्लोष्य॑ते

स्वाहा॑ सम्प्ल॑व॒मानाय॑ स्वाहा॑ सम्प्लु॑ताय॑ स्वाहा॑ मे॒घायिष्य॑ते
 स्वाहा॑ मे॒घाय॑ते स्वाहा॑ मे॒घिताय॑ स्वाहा॑ मे॒घाय॑ स्वाहा॑
 नीहा॑राय॑ स्वाहा॑ निहा॑कायै॑ स्वाहा॑ प्रास॑चाय॑ स्वाहा॑
 प्रच॑लाकायै॑ स्वाहा॑ वि॒द्योतिष्य॑ते स्वाहा॑ वि॒द्योत॑मानाय॑
 स्वाहा॑ संवि॒द्योत॑मानाय॑ स्वाहा॑ स्तन॑यिष्यते स्वाहा॑ स्तन॑य॑ते
 स्वाहो॑ग्रः स्तन॑य॑ते स्वाहा॑ वर्षि॑ष्यते स्वाहा॑ वर्ष॑ते
 स्वाहा॑भि॒वर्ष॑ते स्वाहा॑ परि॒वर्ष॑ते स्वाहा॑ संव॑र्षते॥३३॥

स्वाहा॑नुव॑र्षते स्वाहा॑ शी॒कायिष्य॑ते स्वाहा॑ शी॒काय॑ते
 स्वाहा॑ शी॒किताय॑ स्वाहा॑ प्रोषि॑ष्यते स्वाहा॑ प्रुष्ण॑ते स्वाहा॑
 परि॑प्रुष्णते स्वाहा॑द्र॒हीष्य॑ते स्वाहा॑द्र॒हृते स्वाहा॑द्र॒हीताय॑
 स्वाहा॑ वि॒प्रोष्य॑ते स्वाहा॑ वि॒प्लव॑मानाय॑ स्वाहा॑ वि॒प्लुताय॑
 स्वाहा॑त॒प्स्य॑ते स्वाहा॑त॒प॑ते स्वाहो॑ग्रमा॒तप॑ते स्वाह॑र्भ्यः
 स्वाहा॑ यजु॑र्भ्यः स्वाहा॑ साम॑र्भ्यः स्वाहा॑ङ्गि॑रोभ्यः स्वाहा॑
 वेदे॑र्भ्यः स्वाहा॑ गाथा॑र्भ्यः स्वाहा॑ नारा॑श॒सीर्भ्यः स्वाहा॑
 रैभी॑र्भ्यः स्वाहा॑ सर्व॑स्मै स्वाहा॑॥३४॥

सं वर्षते रैभीर्भ्यः स्वाहा द्वे च॥११॥

द॒त्वते॑ स्वाहा॑ऽद॒न्तका॑य॑ स्वाहा॑ प्रा॒णिने॑ स्वाहा॑ऽप्रा॒णाय॑

स्वाहा मुखवते स्वाहाऽमुखाय स्वाहा नासिकवते स्वाहा-
 ऽनासिकाय स्वाहाऽक्षवते स्वाहाऽनक्षिकाय स्वाहा कर्णिने
 स्वाहाऽकर्णकाय स्वाहा शीर्षवते स्वाहाऽशीर्षकाय
 स्वाहा पृष्ठवते स्वाहाऽपादकाय स्वाहा प्राणते स्वाहाऽप्राणते
 स्वाहा वदते स्वाहाऽवदते स्वाहा पश्यते स्वाहाऽपश्यते
 स्वाहा शृण्वते स्वाहाऽशृण्वते स्वाहा मनस्विने स्वाहा॥३५॥

अमनसे स्वाहा रेतस्विने स्वाहाऽरेतस्काय स्वाहा
 प्रजाभ्यः स्वाहा प्रजननाय स्वाहा लोमवते स्वाहा-
 ऽलोमकाय स्वाहा त्वचे स्वाहाऽत्वक्काय स्वाहा चर्मवते
 स्वाहाऽचर्मकाय स्वाहा लोहितवते स्वाहाऽलोहिताय
 स्वाहा मांसवते स्वाहाऽमांसकाय स्वाहा स्नावभ्यः
 स्वाहाऽस्नावकाय स्वाहाऽस्थवते स्वाहाऽनस्थिकाय स्वाहा
 मज्जवते स्वाहाऽमज्जकाय स्वाहाऽङ्गिने स्वाहाऽनङ्गाय
 स्वाहाऽऽत्मने स्वाहाऽनात्मने स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥३६॥

मनस्विने स्वाहाऽनात्मने स्वाहा द्वे च॥१२॥

कस्त्वा युनक्ति स त्वा युनक्तु विष्णुस्त्वा युनक्तुस्य
 यज्ञस्यर्द्धं मह्यं सन्नत्या अमुष्मै कामायायुषे त्वा प्राणाय

त्वाऽपा॒नाय॑ त्वा व्या॒नाय॑ त्वा व्यु॒ष्टौ त्वा र॒य्यै त्वा राध॑से त्वा
घोषा॑य त्वा पोषा॑य त्वाराद्धोषा॑य त्वा प्रच्यु॑त्यै त्वा ॥ ३७ ॥

कस्त्वाऽष्टात्रिंशत् ॥ 13 ॥ [१३]

अ॒ग्नये॑ गा॒यत्राय॑ त्रि॒वृते॒ राथ॑तराय वास॒न्ताया॑ष्टाक॒पालो
इन्द्रा॑य त्रैष्टु॒भाय प॑ञ्चद॒शाय॑ बार्ह॒ताय॑ ग्रेष्मा॒यैका॑दशक॒पालो
विश्वे॑भ्यो दे॒वेभ्यो॑ जा॒गते॑भ्यः सप्तद॒शेभ्यो॑ वैरू॒पेभ्यो॑
वा॒र्षिके॑भ्यो द्वा॒दश॑क॒पालो मि॒त्रावरु॑णाभ्या॒मानु॑ष्टु॒भाभ्यामेक॑-
वि॒ंशाभ्या॑ वैरा॒जाभ्या॑ शार॒दाभ्या॑ पय॒स्या बृ॒हस्प॑तये
पाङ्गा॑य त्रिण॒वाय॑ शा॒क्राय॑ हैम॑न्तिकाय च॒रुः स॑वि॒त्र
आ॑तिच्छ॒न्दसा॑य त्रयस्त्रि॒ंशाय॑ रैव॒ताय॑ शैशि॒राय॑
द्वा॒दश॑क॒पालोऽदि॑त्यै विष्णु॑प॒त्यै च॒रुर॑ग्नये॑ वैश्वान॒राय॑
द्वा॒दश॑क॒पालोऽनु॑म॒त्यै च॒रुः का॒य एक॑क॒पालः ॥ ३८ ॥

अ॒ग्नये॑ऽदि॒त्या अनु॑म॒त्यै स॒प्तच॑त्वारिंशत् ॥ 14 ॥ [१४]

यो वा अ॒ग्नाव॑ग्निः प्र॒हिय॑ते यश्च॒ सोमो॑ राजा तयो॑रेष
आ॑तिथ्यं यद॑ग्नीषो॒मीयो॑ऽथैष रु॒द्रो यश्ची॑यते यथ्सञ्चिते॑-
ऽग्ना॑वे॒तानि॑ ह॒वींषि॑ न निर्वपे॑देष ए॒व रु॒द्रोऽशा॑न्त उ॒पोत्था॑य
प्र॒जां प॒शून् यज॑मानस्या॒भि म॑न्येत॒ यथ्सञ्चिते॑ऽग्ना॑वे॒तानि॑

हवींषि निर्वपति भागधेयेनैवैनं शमयति नास्य
रुद्रोऽशान्तः ॥ ३९ ॥

उपोत्थाय प्रजां पशूनभि मन्यते दशं हवींषि भवन्ति
नव वै पुरुषे प्राणा नाभिर्दशमी प्राणानेव यजमाने दधात्यथो
दशाक्षरा विराडन्नं विराज्येवान्नाद्ये प्रति तिष्ठत्यृतुभिर्वा
एष छन्दोभिः स्तोमैः पृष्ठैश्चेतव्यं इत्याहुयदेतानि हवींषि
निर्वपत्यृतुभिरेवैनं छन्दोभिः स्तोमैः पृष्ठैश्चिनुते दिशः
सुषुवाणेन ॥ ४० ॥

अभिजित्या इत्याहुयदेतानि हवींषि निर्वपति
दिशामभिजित्या एतया वा इन्द्रं देवा अयाजयन्तस्मादिन्द्रसव
एतया मनुम्मनुष्यास्तस्मान्मनुसवो यथेन्द्रो देवानां यथा
मनुर्मनुष्याणामेवम्भवति य एवं विद्वानेतयेष्ट्या यजते
दिग्वंतीः पुरोनुवाक्या भवन्ति सर्वासां दिशामभिजित्यै ॥ ४१ ॥

अशान्तः सुषुवाणेनैकचत्वारिंशच्च ॥ १५ ॥

यः प्राणतो निमिषतो महित्वैक इद्राजा जगतो बभूव।
य ईशे अस्य द्विपदश्चतुष्पदः कस्मै देवाय हविषा विधेम।
उपयामगृहीतोऽसि प्रजापतये त्वा जुष्टं गृह्णामि तस्य ते

द्यौर्महिमा नक्षत्राणि रूपमादित्यस्ते तेजस्तस्मै त्वा महिम्ने
प्रजापतये स्वाहा॥४२॥

यः प्राणतो द्यौरादित्यौऽष्टात्रिंशत्॥१६॥

य आत्मदा बलदा यस्य विश्वं उपासते प्रशिषं यस्य
देवाः। यस्य छायामृतं यस्य मृत्युः कस्मै देवाय हविषा
विधेम। उपयामगृहीतोऽसि प्रजापतये त्वा जुष्टं गृह्णामि तस्य
ते पृथिवी महिमौषधयो वनस्पतयो रूपमग्निस्ते तेजस्तस्मै
त्वा महिम्ने प्रजापतये स्वाहा॥४३॥

य आत्मदाः पृथिव्यग्निरैकान्नचत्वारिंशत्॥१७॥

आ ब्रह्मन्ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायतामाऽस्मिन्नाष्ट्रे राजन्यं
इषव्यः शूरो महारथो जायतान्दोग्ध्रीं धेनुर्वोढाऽनङ्गानाशुः
सप्तिः पुरंधिर्योषां जिष्णू रथेष्ठाः सभेयो युवाऽस्य यजमानस्य
वीरो जायतान्निकामेनिकामे नः पर्जन्यो वर्षतु फलिन्यो न
ओषधयः पच्यन्तां योगक्षेमो नः कल्पताम्॥४४॥

आ ब्रह्मन्नेकचत्वारिंशत्॥१८॥

आक्रान् वाजी पृथिवीमग्निं युजमकृत वाज्यर्वाक्रान्
वाज्यन्तरिक्षं वायुं युजमकृत वाज्यर्वा द्यां वाज्याऽक्रष्ट

सूर्यं युजंमकृत वाज्यर्वाग्निस्ते वाजिन् युङ्ङु त्वा रंभे
स्वस्ति मा सम्पारय वायुस्ते वाजिन् युङ्ङु त्वा रंभे स्वस्ति
मा सम्॥४५॥

पारयादित्यस्ते वाजिन् युङ्ङु त्वा रंभे स्वस्ति मा
सम्पारय प्राणधृगंसि प्राणं मे दृह व्यानधृगंसि व्यानं
मे दृह हापानधृगस्यपानं मे दृह चक्षुरसि चक्षुर्मयि धेहि
श्रोत्रमसि श्रोत्रम्मयि धेह्यायुरस्यायुर्मयि धेहि॥४६॥

वायुस्ते वाजिन् युङ्ङु त्वा रंभे स्वस्ति मा सन्निचत्वारिंशच्च॥१९॥———[१९]

जज्ञि बीजं वर्ष्टा पर्जन्यः पक्ता सस्यं सुपिप्पला
ओषधयः स्वधिचरणेयं सूपसदनोऽग्निः स्वध्यक्षमन्तरिक्षं
सुपावः पवमानः सूपस्थाना द्यौः शिवमसौ तपन्
यथापूर्वमहोरात्रे पञ्चदशिनोऽर्धमासास्त्रिंशिनो मासाः कृता
ऋतवः शान्तः संवत्सरः॥४७॥

जज्ञि बीजमेकत्रिंशत्॥२०॥———[२०]

आग्नेयोऽष्टाकपालः सौम्यश्चरुः सावित्रोऽष्टाकपालः
पौष्णश्चरु रौद्रश्चरु रग्नये वैश्वानराय द्वादशकपालो मृगाखरे
यदि नागच्छेद्ग्नयेऽहोमुचेऽष्टाकपालः सौर्यम्पयो वायव्यं

आज्यभागः ॥ ४८ ॥

अ॒ग्नये॑श्चतुर्विंशतिः॥ २१ ॥ [२१]

अ॒ग्नये॑ ऽ॒होमु॑चे॒ ऽष्टा॑क॒पाल॒ इन्द्रा॑या ॒होमु॑च॒ एका॑दशकपालो
मि॒त्रावरु॑णाभ्यामागोमुग्भ्यां॑ पय॒स्यां वा॑योसावि॒त्र
आ॒गोमु॑ग्भ्यां॑ च॒रुर॑श्चिभ्यामागोमुग्भ्यां॑ धा॒ना म॒रुद्भ्य
ए॒नोमु॑ग्भ्यः स॒प्तक॑पालो॒ विश्वे॑भ्यो दे॒वेभ्य॑ ए॒नोमु॑ग्भ्यो
द्वा॒दश॑कपालोऽनु॒मत्यै॑ च॒रुर॑ग्नये॒ वैश्वान॑राय॒ द्वा॒दश॑कपालो
द्यावा॑पृथि॒वीभ्या॑म॒होमु॑ग्भ्यां॑ द्वि॒कपालः॑ ॥ ४९ ॥

अ॒ग्नये॑ ऽ॒होमु॑चै॒ त्रि॒ंशत्॥ २२ ॥ [२२]

अ॒ग्नये॑ स॒म॒न॒मत्पृ॑थि॒व्यै स॒म॒न॒म॒द्यथा॑ग्निः पृथि॒व्या
स॒म॒न॒म॒दे॒व॒म॒ह्य॑म्भ॒द्राः स॒न्न॑तयः॒ सं न॑मन्तु वा॒यवे॑
स॒म॒न॒म॒द॒न्तरि॑क्षाय॒ स॒म॒न॒म॒द्यथा॑ वा॒युर॑न्तरि॒क्षेण॑ सू॒र्याय॑
स॒म॒न॒म॒द्वि॒वे स॒म॒न॒म॒द्यथा॑ सू॒र्यो दि॒वा च॒न्द्रम॑से
स॒म॒न॒म॒न्नक्ष॑त्रेभ्यः॒ स॒म॒न॒म॒द्यथा॑ च॒न्द्रमा॑ नक्ष॑त्रैर्वरु॒णाय॑
स॒म॒न॒म॒द॒द्भ्यः स॒म॒न॒म॒द्यथा॑ ॥ ५० ॥

वरु॑णोऽद्भिः साम्ने स॒म॒न॒म॒दृ॒चे स॒म॒न॒म॒द्यथा॑ सा॒म॒र्चा
ब्रह्म॑णे स॒म॒न॒म॒त्क्ष॑त्राय॒ स॒म॒न॒म॒द्यथा॑ ब्रह्म॑ क्ष॒त्रेण॑ रा॒ज्ञे

समनमद्विशे समनमद्यथा राजां विशा रथाय समनमदश्वेभ्यः
 समनमद्यथा रथोऽश्वैः प्रजापतये समनमद्भूतेभ्यः
 समनमद्यथा प्रजापतिर्भूतैः समनमदेवममह्यम्भद्राः सन्नतयः
 सं नमन्तु॥५१॥

अथः समनमद्यथा मह्यं चत्वारि च॥२३॥ [२३]

ये ते पन्थानः सवितः पूर्व्यासोऽरेणवो वितता अन्तरिक्षे।
 तेभिर्नो अद्य पृथिभिः सुगेभो रक्षा च नो अधि च देव ब्रूहि।
 नमोऽग्नये पृथिविक्षिते लोकस्पृते लोकमस्मै यजमानाय देहि
 नमो वायवेऽन्तरिक्षक्षिते लोकस्पृते लोकमस्मै यजमानाय
 देहि नमः सूर्याय दिविक्षिते लोकस्पृते लोकमस्मै यजमानाय
 देहि॥५२॥

ये ते चतुश्चत्वारिंशत्॥२४॥ [२४]

यो वा अश्वस्य मेध्यस्य शिरो वेदं शीर्षण्वान्मेध्यो
 भवत्युषा वा अश्वस्य मेध्यस्य शिरः सूर्यश्चक्षुर्वतः
 प्राणश्चन्द्रमाः श्रोत्रन्दिशः पादा अवान्तरदिशाः पर्शवो-
 ऽहोरात्रे निमेषोऽर्धमासाः पर्वाणि मासाः संधानान्यृतवो-
 ऽङ्गानि संवत्सर आत्मा रश्मयः केशा नक्षत्राणि रूपन्तारका

अ॒स्थानि॑ नभो॑ मा॒ऽसान्योष॑धयो॒ लोमा॑नि॒ वन॒स्पत॑यो॒ वाला॑
अ॒ग्नि॑र्मुखं॒ वैश्वान॑रो व्या॒त्तम्॑॥५३॥

स॒मु॒द्र उ॒दर॑म॒न्तरि॑क्ष॒म्पा॒यु॒र्द्यावा॑पृ॒थि॒वी आ॒ण्डौ ग्रा॒वा शे॒पः
सो॒मो रे॒तो य॒ज्ज॑ञ्ज॒भ्यते॑ तद्वि॒ द्यो॑तते॒ यद्वि॑धू॒नुते॑ तथ्स्त॑नयति॒
यन्मे॑ह॒ति तद्व॑र्षति॒ वागे॑वा॒स्य वा॒गह॑र्वा अ॒श्व॑स्य॒ जाय॑मानस्य॒
महि॑मा पु॒रस्ता॑ञ्जायते॒ रात्रि॑रे॒नम्महि॑मा प॒श्चाद॑नु॒ जाय॑त ए॒तौ
वै म॑हि॒माना॒वश्व॑म॒भितः॑ सम्ब॑भूवतु॒र्हयो॑ दे॒वान॑व॒ह॒र्वा सु॑रान्
वा॒जी ग॑न्ध॒र्वान॑श्चो॒ मनु॑ष्या॒न्थ्समु॑द्रो वा अ॒श्व॑स्य॒ योनिः॑ समु॒द्रो
ब॒न्धुः॑॥५४॥

व्यात्तमवहद्वादश च॥25॥ [२५]